

Noveller om orättvisor och oförlöst sorg

När den yngsta av fyra döttrar börjat skolan fick den då 49-åriga författaren **Tillie Olsen** äntligen tid att skriva. Dessförinnan hade livet upptagits av hårt arbete bland annat som servitris, hembiträde och på fabrik. Hon fick tidigt sluta skolan utan examen, efter att ha blivit gravid och gjort abort. Olsen var en fackligt och politiskt engagerad kommunist. Hon fängslades också en tid för sin aktivism och efter andra världskriget miste både hon och hennes man sina arbeten på grund av engagemanget i det amerikanska kommunistpartiet.

Olsens novellsamling *Jag står här och stryker* kom ut första gången 1980 i Sverige då med titeln *Ge mig en gåta*. Nu finns en nyutgåva med ett finstämt och känsligt förord av **Kristina Sandberg**.

Boken som är dedikerad till författarens mor, skildrar första hälften av 1900-talet i USA, där emigrationen från ett fattigt Europa ännu tydligt är huvudpersonernas ursprung, men på väg att försvinna och bli ett minne blott. Inte minst för deras efterkommande generationer.

Bokens fyra noveller publicerades 1961 i USA. Titelnovellen *Jag står här och stryker*, visar med all önskvärd tydlighet konsekvenserna av sociala orättvisor och det ändlösa arbetet för 1930-talets fattiga arbetarmödrar. Huvudpersonens vånda, skuld och otillräcklighet, lyser starkt när hon ser tillbaka på sin äldsta dotter Emilys uppväxt, henne som hon glömde att le mot. Medan hon står och stryker för hon en inre dialog med dottern, som präglats av en uppväxt med en trött, ensam och fattig mor och allt hon inte kunde ge henne. Det fanns varken

tid, ork eller pengar. Avståndet det skapade mellan dem.

I den andra novellen *Hey Sailor, what ship?* går Whitey, en äldre sjöman, i land i San Francisco för att besöka vänner och deras barn. Efter ett liv på sjön har han supit bort alla sina möjligheter och drömmar om en egen familj och är nu svårt alkoholiserad och sjuk. Inifrån hans delirium får vi ta del av brottstycken och skärvor ur hans arbetarliv. En sliten, söndervärkt kropp, sorg över sina försuttna chanser och söndertrasade relationer.

I novellen *Oh, ja* möter vi den tolvåriga Carol och hennes mor Helen. Först i baptistkyrkan där Carols bästa vän precis ska döpas. De är de enda vita i kyrkan. Flickornas vänskap går dock snart förlorad i rasmotsättningarnas USA och high school-systemet sliter dem senare isär för gott. Modern Helen sörjer över en tillvaro där inte ens religionen kan ge hopp och tröst eller skydda hennes barn från rasismen runt omkring dem.

Människorna i de fyra berättelserna är på olika sätt släkt med varandra, vilket tydliggörs när de knyts samman I den sista novellen *Ge mig en gåta*. Här följer vi Eva, en i cancer döende kvinna. Efter ett liv fyllt av omsorg om andra vill hon nu äntligen sköta sitt eget liv, efter sin egen klocka, i sitt eget hem. Hon stretar emot när hennes man vill sälja huset och flytta till ett bekvämt pensionärsboende. Hennes anhöriga som bara vill hennes bästa tar henne ändå bort från hemmet samtidigt som hon blir allt sjukare. Mot slutet av livet när hon tappat greppet om både tiden och språket låter hon sina inre bilder av det Ryssland hon en gång lämnat helt ta över hennes nuvarande liv i Amerika. Bilderna känns igen från **Vilhelm Mobergs *Sista brevet till Sverige*** där Kristina dör med astrakanäpplet i munnen. Äpplet som påminner henne om hembygdens Småland.

Novellsamlingen är sparsmakad, endast 150 sidor. Men på de få sidorna finns så mycket undertryckt ilska över de samhälleliga orättvisorna, oförlöst sorg, stor ensamhet och vad brist kan

göra med en människa. Här beskrivs hårt arbetande kvinnors lott i manssamhället, kamp för överlevnad, rasism, moderskapets och omsorgens ambivalens. Konflikter som i allra högsta grad var självupplevda av Tillie Olsen.

Författaren **Margret Atwood**, en av många som hyllat Olsens verk, konstaterar: *"Det fanns bara en anledning till att hon inte skrev: En dag har 24 timmar. I 20 år hade hon inte tid, inte energi och inga pengar för att köpa något av det."*

Heléne Nellvik

Jag står här och stryker

Originalets titel: Tell Me A Riddle

Tillie Olsen

Översättning: Else Lundgren

Romanus & Selling, 2022

(Första svenska utgåva: Ge mig en gåta, Trevi förlag 1980)

Tillie Olsen (1912 – 2007) var en feministisk amerikansk författare född i Nebraska, dotter till judiska invandrare från Ryssland. Från 15 års ålder började hon arbeta och debuterade som författare först 1961. I USA är Olsen närmast en ikon i den amerikanska arbetarlitteraturen. Hennes böcker tillhör litteraturundervisningen på amerikanska universitet och hon mottog under sin livstid hela nio hedersdoktorsutnämningar.

På svenska finns också utgivet romanen *Yonnondio* (1981) och essäsamlingen *Tystnader* (1983).